

WAT KAN JIJ DOEN?

Een special van SPPOH over begaafdheid en inclusiever onderwijs

'We streven naar rijk onderwijs voor alle leerlingen'

De afgelopen jaren is er steeds meer aandacht voor hoogbegaafdheid, onder meer in de vorm van overheidssubsidies. Doel: hoogbegaafden beter ondersteunen in hun ontwikkelingsbehoeften. Hoe verhoudt de aandacht voor deze groep zich tot de inclusieve gedachte? Irene van Harten, directeur-bestuurder van samenwerkingsverband SPPOH, deelt haar visie over dit onderwerp.

Irene van Harten begrijpt de aandacht die er is voor hoogbegaafdheid. "Het hoogbegaafde kind is lange tijd een ondergeschoven kind geweest. Terwijl er veel aandacht was voor leerlingen die leren om wat voor reden dan ook moeilijk vinden, werd over hoogbegaafde leerlingen lange tijd gedacht: zij vinden leren makkelijk, zij redden het wel. Inmiddels weten we dat veel van deze kinderen leren helemaal niet makkelijk vinden en dat zij net zo goed een ondersteuningsbehoefte hebben. Daarom is het goed dat er nu een inhaalslag plaatsvindt. Deze leerlingen staan eindelijk goed op de radar en dat verdienen ze ook."

Inclusieve gedachte

Toch vindt Irene het goed dat er vragen gesteld worden over de vraag of alle (geïsoleerde) aandacht voor deze groep wel strookt met de inclusieve gedachte die landelijk en binnen Haaglanden wordt nagestreefd. "Kritische vragen en discussie zijn goed, want daarmee komen we met z'n allen verder. Dus laat alle vragen gerust gesteld worden." Zelf plaatst Irene hoogbegaafdheid in een bredere context. "Ik bekijk

het vooral vanuit onze totale ambitie om *alle* kinderen in de regio Haaglanden zo goed mogelijk te ondersteunen en te zorgen

“We moeten ons niet laten verleiden om hoogbegaafde leerlingen allemaal in aparte klassen en groepen te zetten

dat kinderen zich zoveel mogelijk op een reguliere school in hun eigen buurt kunnen ontwikkelen. De aandacht voor hoogbegaafde leerlingen is goed, maar we moeten ons niet laten verleiden om deze kinderen allemaal in aparte klassen en groepen te zetten. Dat is wat mij betreft niet de weg die we met elkaar moeten inslaan."

Allesbehalve toekomstmuziek

Irene ziet nu al mooie initiatieven op scholen in de regio Haaglanden. "Er is 1,7 miljoen euro subsidie toegezegd voor hoogbegaafdheid en samen met scholen en bestuurders hebben we een plan gemaakt waar de subsidie aan besteed gaat worden. De deelnemende besturen krijgen aan de hand van een aantal thema's zelf de ruimte

en mogelijkheid om deze middelen in te zetten. Dat geeft hen autonomie en het scheelt bovendien veel administratielast en andere rompslomp."

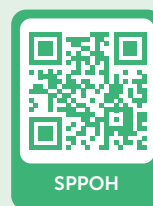
Inclusief onderwijs voor hoogbegaafde leerlingen is dus allesbehalve toekomstmuziek, het gebeurt nu al. "De zogeheten begaafdheidsprofiel scholen zijn scholen die begaafdheid door hun hele curriculum hebben gevlochten. Ze streven naar 'rijk' onderwijs voor alle leerlingen, kijken voortdurend naar de talenten en mogelijkheden van de leerlingen en passen hun aanbod daarop aan. Ook zien we scholen die hun eigen materiaal ontwikkelen. Wat mij betreft zijn dit mooie voorbeelden van de richting die we met z'n allen willen inslaan."

Irene van Harten directeur-bestuurder van samenwerkingsverband SPPOH. ▼

Over deze krant

Aanleiding voor het maken van deze krant is de conferentie die SPPOH op 13 maart 2024 organiseerde met de titel *Begaafdheid en inclusiever onderwijs. Wat kan jij doen?* De verhalen van de sprekers van deze conferentie vormen bij elkaar zo'n rijke staalkaart op het gebied van begaafdheid, dat we besloten deze verhalen te bundelen in deze krant. Hopelijk verrijken ze niet alleen het onderwijs, maar ook jou als lezer. De verhalen uit deze krant zijn ook online te vinden op de website van SPPOH.

SPPOH

SPPOH en begaafdheid

Wil je meer informatie over de activiteiten van het samenwerkingsverband rondom (hoog)begaafdheid? Ga dan naar de pagina van het project begaafdheid op de website. Hier vind je onder andere verslagen en data terug van de masterclasses die we organiseren. Ook kun je er verhalen uit deze krant terugvinden. In het project begaafdheid richten we ons specifiek op leerlingen met een begaafdheidsprofiel en extra onderwijs- en ondersteuningsbehoeften. Dit beogen we door in te zetten op alle lagen van de driehoek: basisondersteuning, extra ondersteuning en specifieke lesplaatsen in het SBO.

Project begaafdheid

Samenwerkingsverband SPPOH staat voor...

- Inclusief onderwijs waarin alle kinderen in de regio Haaglanden zich optimaal kunnen ontwikkelen.
- Onderwijs waarbij kinderen met een ondersteuningsvraag 'gewoon' onderwijs kunnen volgen op een basisschool in hun eigen wijk.
- Samenwerking als sleutel voor succes. We kunnen onze doelen alleen bereiken als onderwijs, gemeenten, jeugdhulp, kinderopvang en andere partners de handen ineen slaan.

Niets leerzamer dan de wijde wereld in gaan

ECHA-specialist Janneke Breedijk is verbonden aan de Projectgroep Begaafdheid van samenwerkingsverband SPPOH. In dit artikel zet Janneke haar visie op begaafdheid uiteen.

Na zijn benoeming tot hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen met als leerstoel de ontwikkeling van het hoogbegaafde kind, richtte Franz Mönks in 1988 het Centrum voor BegaafdheidsOnderzoek (CBO) op. Sinds die tijd is er in Nederland meer aandacht voor hoogbegaafdheid gekomen, een woord dat ik persoonlijk intussen liever inwissel voor *begaafdheid*. In 2006 ging ik in mijn eigen woonplaats aan de slag met een bovenscholse plusklas, ik had net de Plusklas Den Bosch van Marita van den Heuvel bezocht, die bestond toen al vijf jaar! De bovenscholse plusklas was hier door de gemeente financieel mogelijk gemaakt, waarbij begaafde kinderen van diverse basisscholen in de gemeente – naast het gewone onderwijs op hun eigen school – allerlei vormen van verrijkt onderwijs kregen.

Ik huurde een klaslokaal bij een basisschool en al snel zagen we kinderen van reguliere groepen met ogen op steeltjes en platgedrukte neusjes tegen het raam staan. Zij wilden ook wel een waterraket testen, een vreemde taal leren, een plattegrond van een savanne met dieren maken, een eigen bedrijf starten of een optische illusies bedenken. Intussen werkten de leerlingen tijdens de 'rijke' lessen aan allerlei vaardigheden: creativiteit, kritisch denken, leren leren, communiceren en samenwerken, informatievaardigheden en ICT, zelfregulerend en ga zo maar door.

Toetsen te overheersend

Deze ervaring heeft mijn visie op leren, op

school, op onderwijs en op toetsing sterk beïnvloed en veranderd. Leren en jezelf als kind en als mens ontwikkelen is zo veel meer en zo veel breder dan in een school- of plusklas kennis verzamelen. Ik denk dat toetsresultaten te bepalend en te overheersend zijn geworden in ons onderwijs. Terwijl er juist buiten de school heel veel

doende steeds enthousiaster worden. We horen nogal eens: "Ik wist niet dat het zo leuk was én dat ik dat kon!" Zo ben ik er voorstander van om kinderen meer buiten de school actief te laten zijn en dingen te leren. Ik weet dat het ooit mogelijk was een bezoek te brengen aan de Calvé-fabrieken: kon je kijken hoe pindakaas werd gemaakt!

Al snel zagen we kinderen van reguliere groepen met ogen op steeltjes en platgedrukte neusjes tegen het raam staan. Zij wilden ook wel een waterraket testen

leer- en ontwikkelingsmogelijkheden zijn: de wereld! Samen met anderen richtte ik in 2017 een stichting op met als doel het organiseren en uitvoeren van talentprogramma's voor basisschoolleerlingen. In feite kun je het zien als een week lang les krijgen in een plusklas, maar dan voor de hele klas inclusief de mogelijkheid om te blijven slapen. We betrekken jonge enthousiaste studenten die met de kinderen aan de slag gaan, wat ze geweldig vinden en de studenten ook. In de zomervakantie zijn er losse talentdagen, onder meer voor kinderen van nieuwkomers en vluchtelinggezinnen.

Vaker buiten de school

Als basisvaardigheden kunnen worden meegenomen in aansprekende projecten, is het voor veel kinderen spannender, zijn ze meer betrokken en gemotiveerd. Laat het aanbod zo breed mogelijk zijn en zorg voor onderzoek- en ontdekmogelijkheden waar kinderen warm voor lopen. Bij onze talentevakanties zien we dat kinderen al

En het zal ook in die tijd geweest zijn dat Zoetermeerse bedrijven en organisaties in het weekend zogenaamde snuffeldagen aanboden, voor kinderen in de basisschoolleeftijd. Door zo'n stage ontdekken kinderen wat ze leuk vinden, waar ze energie van krijgen en blij van worden.

Verstrikt in systeemdenken

Het lijkt soms wel of we verstrikt zijn geraakt in het systeemdenken. In de coronatijd werd zichtbaar dat deels op school leren en deels thuis voor veel kinderen heel goed werkte en ook dat sommige kinderen in anderhalf uur tijd zich de stof van een hele schooldag eigen maakten. Natuurlijk is een schoolklas een omgeving waar ook sociaal en emotioneel veel wordt geleerd, het geeft echter aan dat een hele schooldag in de klas niet voor alle kinderen de oplossing is. De school Wittering.nl doet het al een paar jaar anders... En recent las ik een artikel van de filosoof Jan Bransen. Hij vertelt over zijn visie op onderwijs en scholing. In zijn boek

(2019) *Gevormd of vervormd?* stelt hij dat op alle niveaus scholing en ontwikkeling steeds schoolser zijn geworden. Ook in het wetenschappelijk onderwijs speelt de student bijna louter de rol van leerling terwijl hij of zij straks in de samenleving veel meer en ook heel andere rollen moet vervullen. Leerlingen zouden zich die andere rollen veel meer eigen moeten maken door juist buiten de school te 'leren-werken'. Bransen pleit voor drie dagen naar school en twee dagen leerwerkstage. Hij zegt verder dat we als samenleving en als moderne mens gaan geloven dat we later gelukkiger worden of zijn naarmate we hoger zijn opgeleid. Ouders 'dwingen' hun kinderen naar het VWO en vervolgens naar de universiteit te gaan, terwijl ook veel 'slimme' kinderen heel graag met hoofd én handen willen werken. Op de universiteit zag Bransen de studenten steeds meer leerlingen worden, terwijl ze 'onwetende nieuwsgierige onderzoekers' zouden moeten zijn. Een mooie en prikkelende gedachte...

Janneke Breedijk ECHA-specialist Projectgroep Begaafdheid van samenwerkingsverband SPPOH. ▼

'Inclusief onderwijs gaat over het ontmoeten van verschillen'

Zijn motto is: als je niet voor iemands talenten en kwaliteiten gaat, dan moet je van zijn beperkingen afblijven. Emiel van Doorn pleit voor een inclusief onderwijssysteem waarin de brede ontwikkeling van kinderen het uitgangspunt is.

Het ideale onderwijs volgens Emiel van Doorn is onderwijs waarin alle kinderen elkaar kunnen blijven ontmoeten in het reguliere onderwijs. Alleen is dat niet hoe het in de praktijk gaat, zegt hij. "We zijn juist geneigd om leerlingen eruit te halen. Kort gezegd halen we er twee soorten leerlingen uit: leerlingen die onderpresteren en leerlingen die overpresteren. Dan ben je behept met zoiets moois als begaafdheid en wat doen we? We halen je uit de groep."

Wat zijn volgens jou de nadelen van die aanpak?

"Onderwijs gaat om zoveel meer dan alleen om rekenen en taal, zeg maar de cognitieve kant. Er zijn zoveel meer ontwikkelgebieden, zoals de sociale en emotionele ontwikkeling. Of wat dacht je van de motorische ontwikkeling. Zelf scoorde ik als kind op een IQ-test 72, maar met trefbal was ik bij wijze van spreken beter dan alle andere leerlingen bij elkaar. Die sportjochies zijn vaak de informele leiders van een groep. Maar in ons huidige onderwijssysteem kijken we eigenlijk alleen maar naar de cognitieve ontwikkeling."

Hoe komt dat volgens jou?

"Het Nederlandse onderwijssysteem is gebaseerd op pedagogiek en didactiek en daar gaat het in mijn ogen mis. De onderwijssystemen van veel andere landen, zoals in Scandinavië, Zwitserland en Australië, zijn gebaseerd op de ontwikkelingspsychologie. Dat betekent dat onderwijsprofessionals in de breedste zin naar de ontwikkeling van kinderen kijken. Ze kijken wat een kind kan en nodig heeft, terwijl wij vooral bezig zijn met labels en het benoemen van problemen."

Wat betekent inclusief onderwijs voor jou?

"In ieder geval niet dat we eindeloos blijven differentiëren. Inclusie is ook niet het omgaan met verschillen. Voor mij gaat inclusie over het *ontmoeten* van verschillen, dus je draait het paradigma om en zegt: dat al deze verschillende kinderen bij elkaar in de klas zitten, geeft een enorme kracht en potentie."

Je hebt het concept Mediërend Leren bedacht. Wat houdt dat in?

"Het belangrijkste uitgangspunt van mediërend leren is dat elk kind ontwikkelmogelijkheden heeft. Het is geen methodiek, maar een manier om ontwikkel- en leerprocessen te benaderen.

“ Volgens mij is nooit aangetoond dat hoogbegaafde leerlingen beter zijn in burgerschap

De kern is dat je samen slimmer bent. Je vindt iemand in de klas die jou kan ondersteunen en jij kan op jouw beurt weer een andere leerling helpen. Ik gebruik vaak het voorbeeld van de leerling die moeilijk kan stilzitten tijdens de instructie. Hij doet zo zijn best om stil te zitten dat die hele instructie aan hem voorbijgaat, alleen maar om aan de norm van de leerkracht te voldoen. Bij Mediërend Leren gaat hij lekker samen met een klasgenoot aan de slag. De leerlingen kennen elkaar goed, weten van de anderen of ze hoogbegaafd zijn, ADHD hebben of iets anders. Daar is volledige openheid over."

Leven hoogbegaafde leerlingen niet juist op als ze in een groep gelijkgestemden terecht komen?

"Ik hoor dat vaak en ik zeg niet per se dat het niet waar is. Maar we zijn als volwassenen wel snel geneigd om voor de hele groep te spreken, in de trant van: dit is nu eenmaal beter voor ze. We vergeten vaak om met het kind zelf in gesprek te gaan. Ik heb veel gesprekken met hoogbegaafde kinderen gevoerd en ze vertellen me vaak dat ze liever in hun eigen klas blijven. Bovendien moeten ze zich later in het werkende leven ook zien te verhouden tot mensen die niet zoals zij in

elkaar zitten. Dan kun je toch beter in je basisschooltijd leren om daarmee om te gaan, sterker nog: dan leer je dat je juist kunt profiteren van de talenten en kwaliteiten van anderen. Volgens mij is nooit aangetoond dat hoogbegaafde leerlingen beter zijn in burgerschap, om maar een voorbeeld te noemen. Nou mooi, dan kunnen ze op dat gebied weer leren van klasgenoten."

Je betoogt dat differentiëren ook leidt tot meer werkdruk.

"Klopt. Als je allemaal groepjes leerlingen apart gaat zetten omdat je vindt dat ze specifieke aandacht nodig hebben, dan moet

je die aandacht ook geven. De begaafden gaan naar de plusklas, een andere groepje is minder in rekenen en ga zo maar door. Het zijn allemaal extra taken. En dan moet je ook nog een uitgebreide administratie bijhouden voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Intussen gebeurt er ook iets met het zelfbeeld van leerlingen als ze uit het lokaal gehaald worden."

Emiel van Doorn is medeoprichter en bestuurslid van de Stichting StIBCO. Daarnaast is hij trainer, mediator, coach, ontwikkelaar Mediërend leren en IVP-trainer. ▼

Stichting iQ+

Wegwijzer voor hoogbegaafdheid

Sima de Bruyn-Daoud is directeur van stichting iQ+, dat op allerlei manieren een wegwijzer in de wereld van hoogbegaafdheid probeert te zijn. "Ik ben echt voor het open gesprek en samen kijken wat het beste werkt voor kinderen."

Sima de Bruyn-Daoud kwam voor het eerst persoonlijk met hoogbegaafdheid in aanraking doordat haar oudste zoon hoogbegaafd bleek te zijn. "Hij had zichzelf leren lezen en schrijven toen hij drie was, maar eigenlijk dachten we op dat moment helemaal niet aan hoogbegaafdheid.

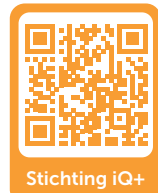
de andere kant van het spectrum? Lange tijd vonden we dat hoogbegaafde leerlingen maar gewoon met de rest mee moesten kunnen komen. Gelukkig is dat nu aan het veranderen, mede dankzij de subsidies die de overheid beschikbaar heeft gesteld." Sima richtte in 2017 iQ+ op, een stichting die is voortgekomen uit een denktank van ouders en die zich onder andere richt op het delen van kennis tussen professionals. Een wegwijzer voor hoogbegaafdheid zogezegd. "Toen we met de stichting begonnen, merkten we eigenlijk al vrij snel dat er een enorme behoefte was aan laagdrempelige activiteiten en kennisdeling."

Stichting iQ+ kan daarin ondersteunen, zegt Sima. "Ik maak ouders mee die leidinggeven aan vierhonderd man, maar die tijdens een MDO volledig dichtklappen – want het gaat om hun kind en dat gaat gepaard met emotie. Wij kunnen niet alleen invoelen wat deze ouders meemaken, we hebben ook de kennis en tools om ze concreet bij te staan. Op die manier zoeken we samen naar een oplossing voor hun kind en kunnen we zowel de ouders als de kinderen versterken."

De tip van Sima

"Durf echt contact te maken met de ouders. Het klinkt misschien als een open deur, maar het gaat nog te vaak mis. Wezenlijke interesse is waar het allemaal mee begint. De meest succesvolle trajecten zijn die waarin scholen zich kwetsbaar durven opstellen."

Stichting iQ+

Het begint allemaal met wezenlijke interesse

Programma voor thuiszitters

Stichting iQ+ draait onder de naam Ook naar school! (OnS!) ook een programma voor kinderen die dreigen uit te vallen of al thuiszitter zijn. Samen met het kind, de ouders, school, samenwerkingsverband en andere partners zoekt iQ+ naar een oplossing. Sima vertelt dat scholen en samenwerkingsverbanden aanvaankelijk wat terughoudend reageerden als iQ+ aanschoof bij een MDO of ander gesprek. "Maar inmiddels bestaan we alweer zes jaar en weten we behoorlijk goed wat we aan elkaar hebben. Met SPPOH werken we bijvoorbeeld goed samen. Tegelijkertijd zijn er ook samenwerkingsverbanden die zich niet zo gemakkelijk in de keuken laten kijken, terwijl overduidelijk is dat binnen het eigen aanbod geen oplossing voorhanden lijkt. Dus ik ben echt voor het open gesprek en samen kijken naar wat het beste werkt voor kinderen. Met het optuigen van een plusklasje of het inroosteren van een extra uur begeleiding ben je er nog lang niet. Deze kinderen hebben echt maatwerkoplossingen nodig, waarbij het cruciaal is dat ook ouders in hun kracht worden gezet."

Kennis delen

Sima las niet alleen het boek, maar begon ook andere bronnen te raadplegen. "Toen kwam ik erachter dat er binnen het onderwijs en de zorg nog best weinig kennis is over begaafdheid. Dat de kennis van professionals op dit gebied in vergelijking met andere ondersteuningsbehoeften echt wel een beetje achterloopt. Aan de ene kant van het spectrum hebben we allerlei arrangementen en we hebben het speciaal onderwijs. Maar wat hebben we voor de kinderen aan

Veel gezichten van hoogbegaafdheid

Veel gezichten van hoogbegaafdheid is een initiatief van stichting iQ+ en Koepel Hoogbegaafdheid. Doel: zorgen dat professionals in onderwijs, zorg en politiek zich meer bewust worden van het feit dat ook kinderen met een bi-culturele of migratieachtergrond hoogbegaafd kunnen zijn. Sima: "Zelf ben ik van Marokkaanse komaf en het valt me op dat ouders met een migratieachtergrond vaker te maken hebben met vooroordelen dan andere ouders. Ook denken sommige leerkrachten van scholen waar veel kinderen met een migratieachtergrond op zitten dat zij geen

hoogbegaafde kinderen op hun school hebben. Terwijl het tegendeel vaak het geval is. Deze kinderen krijgen alleen vaak de tools niet aangereikt om zich te ontplooien, vanwege te lage verwachtingen en onderschatting van hun potentie, waardoor hoogbegaafdheid minder makkelijk zichtbaar wordt. Met dit project werken we aan meer bewustwording rondom dit thema."

VGHB

Basisschool Kronenburgh in transitie

'We willen kennis delen en netwerken opbouwen'

Maarten Schoon is directeur-bestuurder van Basisschool Kronenburgh, de Rijswijkse school die (onder andere) voltijds onderwijs verzorgt voor hoogbegaafde leerlingen. "Het liefst zou ik onszelf overbodig maken."

In de familiegeschiedenis van Maarten Schoon speelt het onderwijs een belangrijke en misschien zelfs cruciale rol. Hij vertelt over zijn opa en oma van vaderskant, die in de naoorlogse jaren in de Haagse Schilderswijk woonden. "Mijn vader en zusje kregen een IQ-test en daar rolde voor beiden een hoge score uit. De directeur riep mijn opa en oma bij zich en adviseerde hen om mijn vader en tante aan te melden voor de Daltonschool, want dat was volgens hem een middelbare school waar ze hun capaciteiten het beste zouden kunnen benutten." Op zichzelf was dat niet zo'n bijzonder advies, maar er kwam nog een tweede advies achteraan, zegt Maarten. "De directeur vertelde mijn opa en oma dat het goed zou zijn voor de ontwikkeling van hun kinderen als zij óók die kant op zouden verhuizen. Dat was niet alleen een bijzonder advies, extra bijzonder was dat mijn opa en oma het nog hebben opgevolgd ook, want niet veel later zijn ze verhuisd naar het Notenplein. Door dichtbij de Daltonschool te gaan wonen, konden ze mijn vader en tante een goede start geven op die school."

Wat heeft die familiegeschiedenis jou geleerd?

"Ten eerste moet je dat advies in de tijd plaatsen, het was de opkomst van de sociaaldemocratie waarbij de verheffing van het volk een belangrijke rol speelde. Nu zouden we niet zo snel meer een verhuissadvies geven. Maar bovenal zegt het iets over het belang van onderwijs, dat onderwijs kinderen kansen kan bieden op een betere toekomst. Dat heeft me altijd enorm geïnspireerd. En niet alleen mij, maar ook de rest van de familie – mijn broer, vrouw en kinderen werken allemaal in het onderwijs."

Na verschillende functies in het onderwijs te hebben bekleed ben je sinds enige tijd directeur-bestuurder bij Basisschool Kronenburgh, dat naast vier reguliere groepen voornamelijk voltijds hoogbegaafdsonderwijs biedt. Wat zijn je plannen?

"We zijn een school in transitie, waarbij we in het kort gezegd drie opdrachten hebben. Ten eerste de structuur zo aanpassen dat we met een directeur-bestuurder en een raad van toezicht gaan werken. Dat is inmiddels gebeurd. Daarnaast zijn we nu nog een eenpitter, maar we zoeken onderdak bij een groter schoolbestuur. Ten derde willen we af van de hoge vrijwillige ouderbijdrage. Ouders betalen ruim drieduizend euro per jaar en juist in het kader van kansengelijkheid willen we dat veranderen."

We zijn met allerlei ontwikkelingen bezig die de route naar meer inclusie ondersteunen

Wat doen jullie met de bijdrage van ouders?

"Daarmee houden we onder andere de groepen beperkt tot maximaal twintig leerlingen, waardoor we alle leerlingen genoeg aandacht kunnen geven. Door andere vormen van financiering te vinden, willen we die kleine klassen ook in de toekomst handhaven. Door aan te sluiten bij een groter schoolbestuur, hebben we bijvoorbeeld minder overheadkosten. Ook kijken we naar de manier van bekostiging van zij-instromende leerlingen en of we

aanspraak kunnen maken op overheidssubsidies."

Wat bieden jullie het hoogbegaafde kind ten opzichte van een reguliere basisschool?

"Allereerst die kleine klassen. Daarnaast zitten de leerlingen in een klas met gelijkgestemden en dat is voor een groot deel van deze leerlingen heel fijn. We werken pedagogisch veel meer bottom-up, waarbij we uitgaan van de behoefte van de leerling zelf. Je zult bij ons ook veel minder klassieke instructies zien, leerlingen gaan zelf of in groepjes aan het werk. En tenslotte is er veel aandacht voor de executieve functies en het sociaal-emotionele aspect, want juist op dat gebied hebben hoogbegaafde leerlingen vaak veel ondersteuning nodig."

Het onderwijs heeft zichzelf de opdracht gesteld om inclusiever te worden. Hoe kijken jullie daarnaar?

"Als reguliere scholen nog steeds voornamelijk vanuit bestaande lesmethodes werken in groepen van 28 of dertig leerlingen, dan hebben wij nog steeds een rol als school voor deze populatie. Het liefst zou ik onszelf overbodig maken, alleen zijn we daar nog niet. Dus voorlopig hebben we nog wel een missie, er is nog veel werk aan de winkel als het om hoogbegaafde leerlingen gaat. Tegelijkertijd onderschrijven we de koers naar meer inclusie. Alleen al door te stoppen met de hoge ouderbijdrage, worden we als school voor veel meer kinderen toegankelijk. En daarnaast zijn we met meer ontwikkelingen bezig die de route naar meer inclusie ondersteunen."

Zoals?

"Bijvoorbeeld zorgen dat er een betere aansluiting komt tussen het primair en het voorgezet onderwijs voor begaafde leerlingen. Samen met andere scholen willen we een traject ontwikkelen waarbij hoogbegaafde leerlingen al vroeg in aanraking kunnen komen met het voortgezet onderwijs. Daarnaast willen we onze

expertise veel meer gaan verspreiden bij reguliere scholen, waarbij we netwerken opbouwen en met elkaar in dialoog gaan. Ik denk dat het type onderwijs dat wij geven echt een inspiratiebron kan zijn voor reguliere scholen, want het hele onderwijs is gebaat bij meer creativiteit, differentiatie en een pedagogische bottom-up benadering van onderwijs."

What's in a name: begaafd of hoogbegaafd?

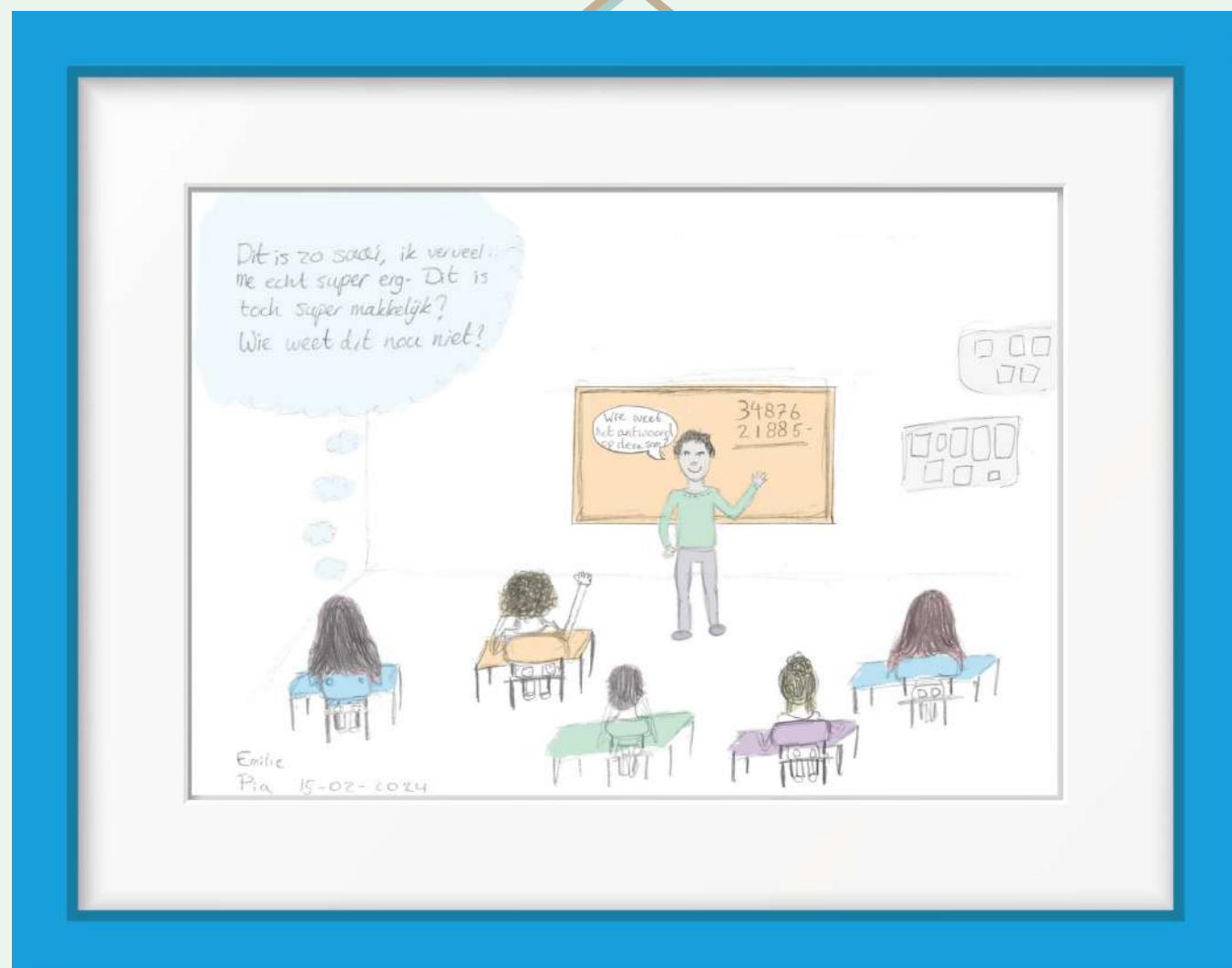
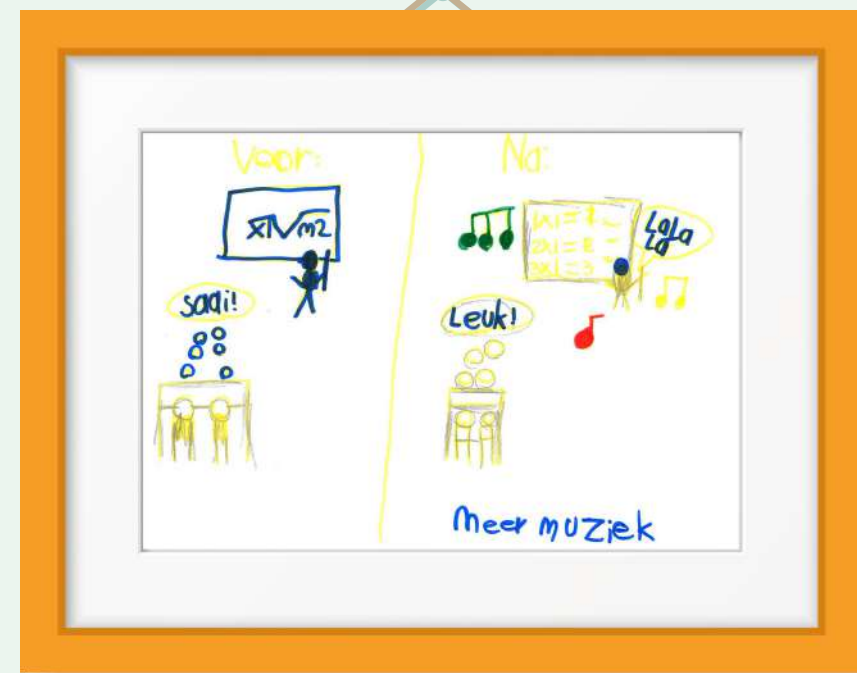
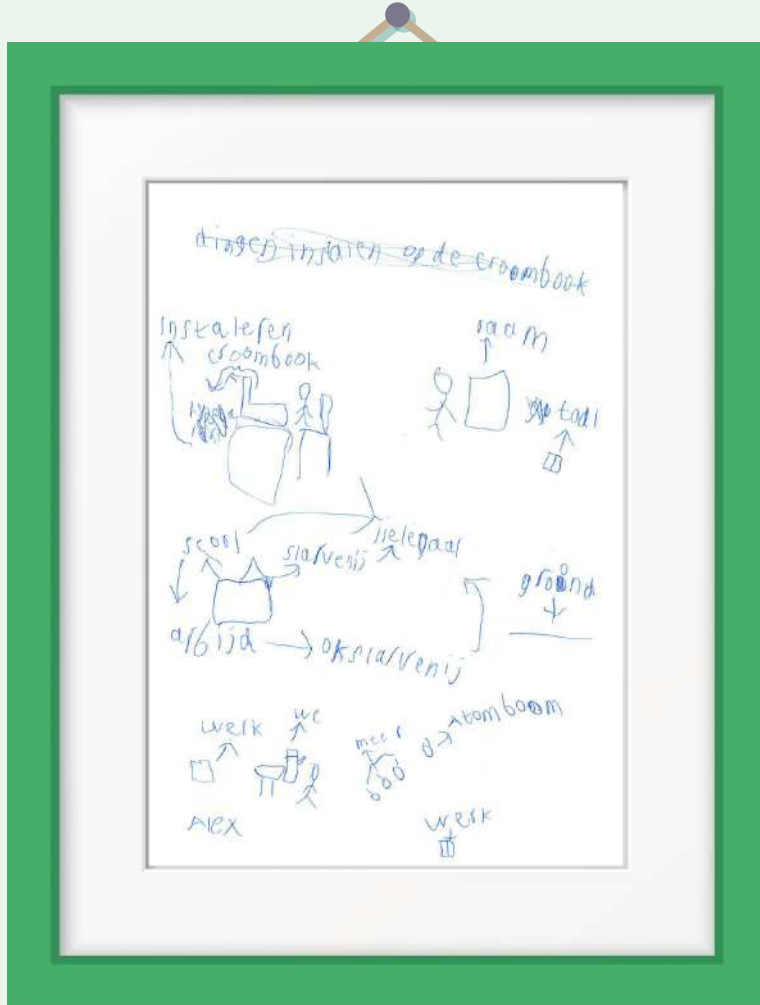
Maarten Schoon: "Als neerlandicus zou ik me hier misschien enorm mee moeten bezighouden, maar het is vooral een kwestie van semantiek. Ik kan prima leven met de term hoogbegaafdheid, maar vind het ook goed als we spreken over de begaafde leerling die een andere behoefte heeft. Het is voor mijn geen issue waar we veel tijd aan hoeven besteden."

Maarten Schoon directeur-bestuurder van Basisschool Kronenburgh. ▼

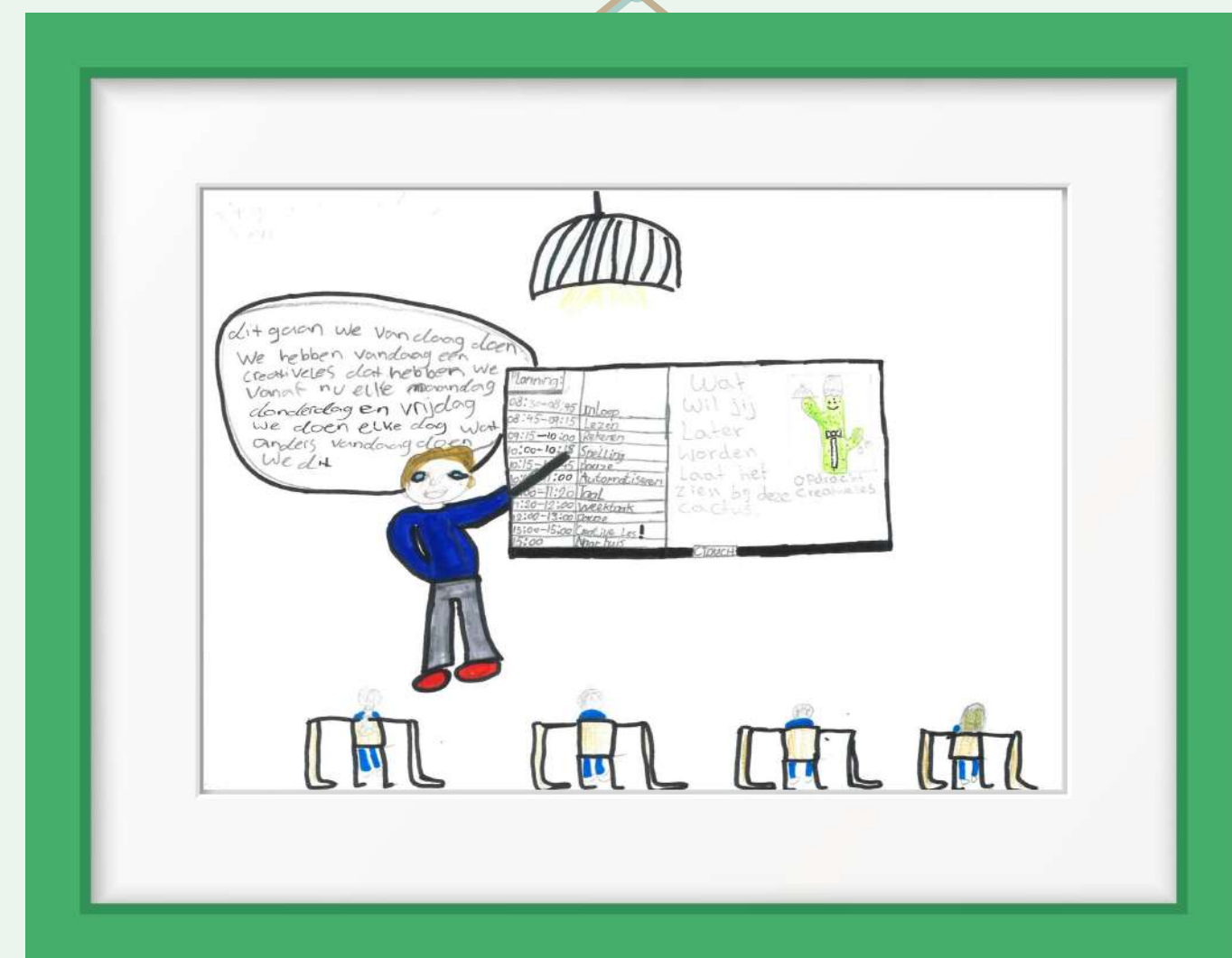
Blik van de begaafde

Wat is jouw ideale onderwijs? Begaafde leerlingen uit de regio Haaglanden maakten een tekening over dit onderwerp.

“**Hoogbegaafdheid betekent dat ik wat sneller over dingen nadenk. Dat is niet altijd fijn, want over sommige dingen denk ik liever niet na.**

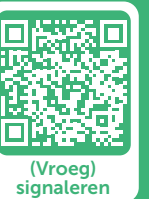
Elise (7) op de website van het Landelijke Informatiecentrum Hoogbegaafdheid.

Facts

Vroegsignaleren: hoe doe je dat?

Om problemen in een later stadium te voorkomen, is het cruciaal om kenmerken van hoogbegaafdheid zo vroeg mogelijk te signaleren en hierop in te spelen. Dat kan al bij de intake en in de kleuterklas. ECHA-specialist Janneke Breedijk gaf een masterclass over dit onderwerp. Scan de QR-code voor het verslag, inclusief tips en handige links.

Ontwikkelpuls

Heeft jouw school de ambitie op een schoolbreed aanbod of het beleid rondom begaafdheid verder te ontwikkelen? Ga dan voor een ontwikkelimpuls begaafdheid. Je vindt meer informatie hierover op de pagina van het project begaafdheid.

Kennisclips

Onderzoekend leren. Talentontwikkeling met de taxonomie van Bloom. Jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Het is een greep uit de onderwerpen waarover zogeheten kennisclips zijn te vinden op de website van enl0ma.

Praatplaten

Iedere leerling heeft talenten en mogelijkheden om verder te ontwikkelen. Maar hoe praat je daar met leerlingen over? SL0 heeft diverse gespreksplaten ontwikkeld die als hulpmiddel kunnen dienen om je talenten te ontdekken en je zelfinzicht te vergroten.

Kijktip

Onderwijsspecialist Sofie van de Waart start in Breda een klas om hoogbegaafde kinderen onderwijs te kunnen bieden op hun eigen niveau. Maar lukt het Sofie om de weerstand tegen haar manier van werken te overwinnen? Daarover gaat de documentaire *Utopie van Sophie*. Je kunt hem terugzien via NPO Start.

Constructief communiceren met ouders, ook als dat moeilijk is...

Myrthe (links) Marlot (rechts) ▲

Orthopedagogen Myrthe Drexhage en Marlot Roosendaal werken als trajectbegeleider voor Samenwerkingsverband Unita in de regio Gooi en Vechtstreek. Goede communicatie met ouders van hoogbegaafde leerlingen is van cruciaal belang, alleen: hoe doe je dat? Myrthe en Marlot geven vijf tips.

1 Zet het belang van het kind altijd voorop

Myrthe: "Het klinkt misschien als een open deur, maar toch wordt het belang van het kind nog wel eens uit het oog verloren. Daarom kan het geen kwaad om dit nog eens expliciet als vertrekpunt van de gesprekken te benoemen. En koppel daar ook een doel aan: wat wil je samen bereiken voor de leerling? Wil je dat de leerling met plezier naar school gaat, bepaalde cijfers haalt of überhaupt naar school gaat? Een duidelijk doel geeft richting voor de communicatie."

2 Praat over het proces

Marlot: "Het is belangrijk om met elkaar te spreken op basis van vertrouwen. Voel je die vertrouwensbasis niet, dan is het goed om dat ook te benoemen. Ga eerst het gesprek aan over het proces en neem daar de ruimte voor, dan kun je daarna weer verder over de inhoud. Staan de neuzen niet dezelfde kant op, dan boek je ook

geen resultaat. Het is dus echt belangrijk dat die vertrouwensbasis er is."

3 Schroom niet om hulp in te roepen

Myrthe: "Het is belangrijk om niet te blijven doormodderen als de communicatie met ouders stroef verloopt. Als ver-tegenwoordigers van het samenwerkingsverband hebben wij automatisch al iets meer afstand, waardoor we goed de rol van mediator kunnen pakken. Zitten wij niet aan tafel, dan kun je als school ook de directeur, een IB'er of andere collega met wat meer afstand bij het proces betrekken. Op die manier kun je de communicatie met elkaar vlottrekken."

4 Blijf altijd oog houden voor de mens achter de ouder

Marlot: "Sommige ouders kunnen lastig overkomen. Ze hebben hoge eisen, stellen voortdurend kritische vragen en gaan op de stoel van de school zitten. Of ze

komen juist helemaal niet opdagen voor gesprekken. Als het zo moeizaam gaat, is het enorm belangrijk om de mens achter de ouder te blijven zien, en te blijven kijken hoe je er constructief mee om kunt gaan." **Myrthe:** "Elke ouder is als een leeuw die opkomt voor zijn of haar jong, zo kijk ik ernaar. Sterker nog, door te zeggen dat ik die houding waardeer, benoem ik het ook. De manier waarop ouders communiceren, is lang niet altijd prettig of constructief, maar hun intentie is altijd goed. Ze willen het beste voor hun kind."

5 Blijf weg van labels en terminologie

Marlot: "Je ziet dat sommige ouders aansturen op het label hoogbegaafdheid, ook als er soms andere zaken aan de hand zijn. Hoogbegaafdheid heeft nu eenmaal voor bepaalde ouders meer status dan ADHD of autisme. Daarom probeer ik altijd weg te blijven van terminologie en labels. Laatst nog hadden we een meisje getest, waar best een diffuus beeld uit kwam. Ouders vroegen me heel

direct of er sprake was van een HB-profiel. Toen heb ik gezegd: dit zijn haar talenten, dit haar tekortkomingen en we gaan dit en dit inzetten om haar te helpen. Dus ik heb geen direct antwoord gegeven op de vraag." **Myrthe:** "We werken bij dit samenwerkingsverband volgens de principes van handelingsgericht werken. We kijken dus echt naar wat een kind nodig heeft en stellen geen diagnoses in welke vorm dan ook. Dat leggen we dus ook uit aan de ouders."

Bonustip: praat met de leerlingen

Marlot & Myrthe: "Er wordt zoveel over hoogbegaafde leerlingen gesproken, maar het is vooral belangrijk om met ze te praten. Leerlingen nemen bij ons steeds vaker deel aan MDO's, dat is echt iets waar we steeds meer aandacht aan besteden."

Anders rekenen met de Math Circle

'Ik zie de kinderen aan gaan'

Kitty van Keulen heeft haar eigen praktijk als zelfstandig talentbegeleider en specialist hoogbegaafdheid. Een van haar specialisaties is de zogeheten Math Circle.

Wat is een Math Circle?

"In de kern is een Math Circle een aanpak die naast je methode ingezet kan worden. In een Math Circle gaan leerlingen aan de slag met rekenuitdagingen waarvoor niet meteen een antwoord is. Deze rekenaanpak is begin vorige eeuw in Oost-Europa ontstaan. Vervolgens hebben immigranten

dan laat je leerlingen daarmee aan het werk gaan. Ze gaan misschien meerdere plattengronden tekenen, het met blokken of papertjes nabouwen en turven, of op andere manieren proberen om tot een antwoord te komen. Het kan allemaal. Het gaat erom dat ze op onderzoek durven uitgaan. Het uiteindelijke antwoord is helemaal niet zo belangrijk, sterker nog: dat is niet altijd te geven. Het gaat veel meer om het proces om tot een antwoord te komen, om de leeropbrengsten van de leerling en om met plezier met rekenen bezig te zijn."

Ik pleit voor een lage instap en een hoog plafond. Je kunt er met de hele klas mee aan de slag

de aanpak meegenomen naar de Verenigde Staten, waar het pas echt groot werd. Ik heb zelf in de VS gewoond en daar Math Circle in de klas ingezet. Maandag tot en met vrijdag gaven we 'gewone' rekenles, en op vrijdag kreeg elke klas Math Circle tijdens het rekenuur."

Kun je een voorbeeld geven van zo'n opgave

"Een heel simpel voorbeeld is dat je vraagt: je gaat straks naar huis, hoeveel verschillende manieren zijn er om thuis te komen? En

Waarom ben je zo'n voorstander van de Math Circle?

"Een Math Circle is in feite een vakkenverstrengeling, maar dan binnen het kennisgebied rekenen, met problemen die niet zo eenduidig zijn op te lossen. Het doet zowel een beroep op rekenvaardigheden als vaardigheden die mensen in de toekomst steeds vaker nodig zullen hebben. Door de aard van de problemen kunnen kinderen dieper aan het werk gaan met het rekenen, en daarbij soms tot eigen nieuwe vragen, strategieën en inzichten en zogenaamde 'aha-momen-

ten' komen. En dat is de reden dat ik hoop dat veel meer scholen ermee aan de gang gaan."

Is de Math Circle specifiek bedoeld voor hoogbegaafde leerlingen?

"Nee, maar wel specifiek *hooggewaarderd* door hoogbegaafde leerlingen. In principe kunnen alle leerlingen deelnemen aan een Math Circle. Ongemerkt geef je als leerkracht misschien al opdrachten met een Math Circle-aanpak. Ik pleit voor een lage instap en een hoog plafond. Dus je kunt er met de hele klas mee aan de slag, maar je kunt natuurlijk ook differentiëren in je aanbod, waarbij je dit specifiek voor groepjes hoogbegaafde leerlingen aanbiedt als verdieping binnen het domein rekenen."

Hoe merk je dat het gewaardeerd wordt door hoogbegaafde leerlingen?

"Je ziet gewoon dat ze *aan* gaan als ze met een Math Circle bezig zijn. Je kunt een opdracht individueel doen, maar het is echt een meerwaarde om het in groepjes te doen. Zeker voor hoogbegaafde kinderen is het ontzettend belangrijk om samen te werken met ontwikkelingsgelijken. Ze vinden het fijn als ze zowel de ruimte krijgen als de ondersteuning om vragen te mogen stellen, te experimenteren en hun eigen weg naar de oplossing te zoeken."

Bekijk de website van IQVerwonder, de praktijk van Kitty van Keulen.

3 feiten

- 1 Er bestaat geen eenduidige definitie van hoogbegaafdheid.
- 2 Ongeveer 1 op de 44 personen heeft een IQ van 130 of hoger.
- 3 Hoogbegaafdheid uit zich lang niet altijd in grote prestaties.

Bron: Landelijke Informatiecentrum Hoogbegaafdheid

Kitty van Keulen specialist hoogbegaafdheid, IQVerwonder. ▼

‘We geven het kind mede-eigenaarschap’

Hoe wordt een arrangement voor een hoogbegaafde leerling effectief? Met die vraag houdt specialist hoogbegaafdheid Veronique Swillens zich onder andere bezig in haar dagelijkse adviespraktijk. Ze pleit hartstochtelijk voor meer inbreng en eigenaarschap van de leerlingen zelf.

Veronique Swillens heeft al een lange carrière in het onderwijs achter de rug, onder meer als leerkracht en schoolleider. Ergens onderweg hebben hoogbegaafde leerlingen haar hart gestolen, vertelt ze. “Ik vind het heerlijk om met hoogbegaafde leerlingen te werken. Ze kunnen heel intens zijn, maar zijn daarnaast vaak ook uitermate

om met deze leerlingen om te kunnen gaan. Daarnaast werken we altijd met een programma op maat, kijken we wat het kind nodig heeft en geven we de leerlingen mede-eigenaarschap.”

Wat houdt dat laatste in?

“Als we met het traject starten, dan gaan we eerst in gesprek met de leerling, we vragen bijvoorbeeld: waar kun jij je ontwikkelen? En: wat zou je aan jezelf willen verbeteren? Dat doen we uiteraard spelenderwijs. Ik heb vanochtend gewerkt met een jongetje van 5 jaar oud die in groep 4 zit. Met behulp van spelletjes en kaartjes heeft hij zijn persoonlijke doelen gesteld. Hij heeft een soort thermometers geknutseld waarop zijn persoonlijke doelen staan, zoals: *Ik ben blij wie ik ben*, wat te maken heeft met zijn zelfbeeld. Vaak komen die doelen overeen met hoe de volwassenen naar het kind kijken, alleen is het kind natuurlijk gemotiveerder als hij die doelen zelf heeft gesteld.”

Wat is nou een goede algemene tip voor scholen?

“In het verlengde van de vorige vraag is mijn belangrijkste tip: ga in gesprek met het kind.

creatief en andersdenkend. Wat mij betreft maken ze de wereld een beetje mooier. Ze hebben prachtige talenten, alleen komen die er niet altijd uit. Dus ik vind het mooi om hen te helpen en te zorgen dat ze hun talenten wel kunnen ontplooiën.”

Je adviseert scholen over hun algemene HB-beleid, maar staat daarnaast ook leerlingen bij die extra ondersteuning nodig hebben. Wat valt je zoal op als je op scholen komt?

“Dat de verschillen tussen scholen best groot zijn. De ene school heeft de basisondersteuning – zoals het aanbieden van verrijkende leerstof – perfect op orde, bij de andere school is de basisondersteuning al een grote uitdaging. Ook op het niveau van de samenwerkingsverbanden zijn de verschillen groot. Bij SPPOH werken gelukkig mensen die zich echt hard maken voor deze groep, waardoor er specifieke arrangementen mogelijk zijn.”

Wat is het geheim van een effectief arrangement?

“Als je begint kan het soms een flinke puzzel zijn om erachter te komen wat er precies speelt. Leerlingen hebben soms gedragsproblemen ontwikkeld, ze zijn gedemotiveerd of verveeld en dat kan best pittig zijn voor een leerkracht. In mijn aanpak zoek ik zowel de verbinding met het kind als met de school en de leerkracht. Het is belangrijk dat de leerkracht tools en handvatten krijgen

Voor mij staat dat met stip op nummer één. We praten veel over het kind, maar veel minder met het kind. En soms is het ook een kwestie van tijd. Leerkrachten hebben een klas met dertig leerlingen die allemaal op aandacht vragen en dan weten ze oprecht niet waar ze de tijd vandaan moeten halen om een gesprek te voeren. Daarnaast is het zo dat op Pabo's geen les wordt gegeven in hoe je goed gesprekken kunt voeren met leerlingen. Dat is echt een gemis in de opleiding.”

Hoogbegaafde leerlingen ontsporen soms volledig en komen soms zelfs thuis te zitten. Hoe kun je dat soort problemen voorkomen?

“Het gaat vaak mis bij de vroegsignalering, of eigenlijk: het ontbreken daarvan. Als je te laat door hebt dat een kind kenmerken vertoont van hoogbegaafdheid, dan is de kans groot dat het na een paar jaar helemaal mis is. Bij de intake van kleuters kun je al bepaalde zaken zien, maar misschien nog wel belangrijker is dat je al in de kleuterklas een rijk aanbod kunt bieden aan alle kinderen. En als je ze dan goed observeert, dan levert dat je een schat aan informatie op.”

Veronique Swillens is specialist hoogbegaafdheid, trainer, onderwijsadviseur, oprichter van de adviesbureaus SterK in Hoogbegaafdheid en Samen voor Hoogbegaafdheid. ▼

Veronique Swillens over inclusie en hoogbegaafdheid

“Het mooiste is als alle kinderen met hun vriendjes naar een school in de buurt kunnen gaan, ook de hoogbegaafde kinderen. Dus als stip op de horizon is dat een mooi uitgangspunt en voor veel hoogbegaafde leerlingen lukt dat ook, met name als ze enkele peers om zich heen hebben. Alleen gebiedt de eerlijkheid me wel te zeggen dat het Nederlandse onderwijs nog niet goed genoeg ingericht is op het geven van rijk onderwijs aan deze leerlingen. Om deze en andere redenen is er gewoon een groep leerlingen die vastloopt op een reguliere school. Dus zij komen beter tot hun recht op een andere school, bijvoorbeeld een school die een voltijds aanbod voor hoogbegaafden heeft.”

Overdracht van PO naar VO

‘Daar stampen hoort er ook gewoon bij’

De overstap van begaafde leerlingen van het PO naar het VO verloopt niet altijd soepel. Wanneer een leerling obstakels ervaart bij deze overstap, kan dit leiden tot sociaal-emotionele problemen, minder goede prestaties of zelfs schooluitval. We spreken erover met Claire Vromans, beleidsadviseur bij het samenwerkingsverband SWVZHW.

Misverstanden wegnemen. Dat is misschien wel de belangrijkste missie van Claire Vromans en haar collega's van andere samenwerkingsverbanden, zowel van PO als VO. Zelf zit Claire aan de VO-kant, dus ze heeft met name veel contact met middelbare scholen, waaronder het Gymnasium Novum uit Voorburg, waar veel begaafde leerlingen naartoe komen. Claire: “Als een leerling de overstap gaat maken naar het voortgezet onderwijs, dan zijn basisscholen geneigd te denken: wat fijn dat de leerling deze stap gaat maken, want op het VO krijgt hij helemaal op zijn eigen niveau les. En ook

Tafels stampen

Een ander probleem waar middelbare scholen tegenaan lopen, is dat begaafde leerlingen vaak onvoldoende hebben leren automatiseren, zegt Claire. “Er zijn scholen die onvoldoende op de hoogte zijn van het hele onderwijs rondom begaafde leerlingen, dus die zeggen: je kunt versneld door het rekenonderwijs en de tafels hoeft je niet te oefenen. Maar leerlingen moeten soms ook gewoon saai dingen doen en herhalen hoort daar bij. Doen ze dat niet, dan lopen ze op de middelbare school vast, zo merken ze onder andere bij Gymnasium

zomaar kunt overslaan. Dit geldt trouwens ook voor andere vakken, zo kun je spelling ook niet zomaar overslaan.”

Overdracht cruciaal

In sociaal opzicht kunnen er problemen optreden bij begaafde leerlingen die hun basisschooltijd voornamelijk met peers hebben doorgebracht, bijvoorbeeld omdat ze op een school voor voltijds begaafdheids-onderwijs hebben gezeten. Claire: “Voor die leerlingen is het vaak moeilijk om aansluiting te vinden bij andere leerlingen, waardoor ze ook vast kunnen lopen. Gelukkig zetten ook steeds meer middelbare scholen in op de vorming van peergroepen, zodat leerlingen kunnen optrekken met peers met een gelijk ontwikkelingsniveau.”

De overdracht is cruciaal om misstanden te voorkomen en de overstap zo soepel mogelijk te laten verlopen, zegt Claire. “Het is belangrijk dat het dossier en onderwijskundig rapport zo volledig mogelijk zijn. Dat je aangeeft wat er voor inzet is geplaatst, welke tests zijn gedaan. En ook dat je goed aangeeft hoe het gesteld is met de sociaal-emotionele ontwikkeling. Op die manier kan de VO-school anticiperen op de komst van de leerling.” Gelukkig zijn er op VO-scholen steeds meer mogelijkheden voor extra ondersteuning voor begaafde leerlingen. “Daar zit echt een ontwikkeling in. Je ziet steeds meer VO-scholen met HB-coördinatoren, die groepsgewijs of individueel met leerlingen aan de slag gaan. Dat is een goede ontwikkeling, want ook op die manier wordt de begaafde leerling beter

opgevangen en geholpen.”

SWVZHW en SPPOH trekken ook steeds vaker gezamenlijk op in projecten rondom begaafdheid, zegt Claire. De samenwerkingsverbanden hebben ook het plan om een gezamenlijke kenniskring op te zetten voor PO- en VO-scholen. “In de praktijk zie je al dat er samengewerkt wordt. Zo zijn er een aantal PO- en VO-scholen die een gezamenlijke subsidieaanvraag hebben ingediend. Dat is een ontwikkeling die we enorm toejuichen.”

Claire Vromans beleidsadviseur bij het samenwerkingsverband SWVZHW. ▼

Het misverstand is dat je geneigd bent te denken dat deze kinderen het wel redden omdat ze zo slim zijn. Maar zo werkt het jammer genoeg niet bij begaafde leerlingen

de ouders denken dat. Maar in de praktijk blijkt dat vaak helemaal niet zo te zijn, bijvoorbeeld omdat de executieve vaardigheden nog niet goed ontwikkeld zijn, of omdat ze begrijpend lezen nog niet goed onder de knie hebben. Het misverstand dat hieronder zit, is dat je geneigd bent te denken dat deze kinderen het wel redden omdat ze zo slim zijn. Maar zo werkt het jammer genoeg niet bij begaafde leerlingen.”

Novum.” Betere voorlichting aan PO-scholen, leerlingen en ouders over de werking van de hersenen zou misverstanden kunnen wegnemen, denkt Claire. “Dan kun je uitleggen dat wiskunde niet alleen gaat om het maken van complexe berekeningen, maar dat het ook belangrijk is dat je hersenen een bepaalde ontwikkeling doormaken. Leren automatiseren is onderdeel van die ontwikkeling, dus in die zin niet iets wat je

10 TIEN GOUDEN regels voor de omgang met hoogbegaafde leerlingen

Hoogbegaafde scholieren Paul Stam en Keete Beckeringh (een wel gelabeld als hoogbegaafd en een niet-gelabeld) maakten een doorwrocht profielwerkstuk in de zesde klas van het VWO, met als titel: *Hoogbegaafde middelbare scholieren verdienen ook aandacht*. Op basis van literatuuronderzoek en vragenlijsten die zijn afgenomen onder hoogbegaafde leerlingen en experts hebben Paul en Keete (onder meer) een lijst gemaakt met tien gouden regels voor de omgang met hoogbegaafde leerlingen. Hoewel hun onderzoek zich richtte op middelbare scholieren, kunnen ook professionals in het basisonderwijs deze gouden regels ter harte nemen.

Colofon

Deze krant is een uitgave van Stichting Passend Primair Onderwijs Haaglanden (SPPOH). Overname van artikelen, foto's of gedeelten daarvan is alleen toegestaan na voorafgaande toestemming van de redactie en met bronvermelding.

Samenstelling en teksten: Raymond Krul
 Art-direction: BUREAUBAS, Daisy van Tol
 Fotograaf: Fleur Beemster, Thierry Schut Fotografie
 Drukwerk: Drukproef
 Projectmanagement: Rosenmullers Communicatie & Organisatie

Maart 2024

SPPOH SAMENWERINGSVERBAND
 PASSEND PRIMAIR ONDERWIJS
 HAAGLANDEN

De projectgroep begaafdheid van SPPOH, met van links naar rechts: Aleid Schipper, Lisa Mesander en Janneke Breedijk.